

Förord

Att beskriva det som trotsar beskrivning

STEVEN GALLOWAYS ROMAN *Cellon i Sarajevo* utspelar sig under Bosnienkriget, som pågick från 1992 till 1995, och handlingen är förlagd till det belägrade Sarajevo. Det är svårt att tro att något sådant kunde ske i slutet av 1900-talet, men bosnienserbiska styrkor belägrade staden och dess cirka en halv miljon invånare i 1 425 dagar. Det gör Sarajevos belägring till den längsta i modern tid, den längsta sedan Leningrads. Varje dag föll många hundra granater över staden; de förstörde byggnader och dödade tusentals människor.

Berättelsen tar sin utgångspunkt i en verklig händelse. Den 27 maj 1992 slog en granat ned i en brödkö på marknaden i centrala Sarajevo; tjugotvå människor dog och många skadades. En cellist från staden, Vedran Smailović, bestämde sig för att varje dag, i tjugotvå dagar, framföra ett musikstycke vid nedslagsplatsen. Med fara för sitt eget liv hedrade han minnet av vart och ett av offren. Romanen följer tre gestalter i deras vardag, och kretsar kring cellisten

Oavsett om författare saknar erfarenhet av de händelser de skriver om, så menar jag att det allt avgörande är hur övertygande skildringen är. Antingen blir vi djupt gripna och har ”svårt att tro att författaren inte har följt händelserna på plats”, som en läsare av MacMillans bok uttryckte det, eller så lämnar skildringen oss kalla och oberörda, väcker inte vår medkänsla, trots att den har verklighetsbakgrund.

Detta bör alla som läser *Cellon i Sarajevo* ha i åtanke, då romanen står och faller med författarens förmåga att levandegöra historien.

Stockholm, juli 2009
Slavenka Drakulić
författare och journalist
översättning: Ia Lind

Det Sarajevo som berättas om i den här romanen är bara en liten del av den verkliga staden och dess människor, så som författaren föreställt sig dem. Detta är mer än något annat en uppiktad berättelse.

*Hon hoppas att flickorna, och resten av
invånarna, hatar männen i bergen av
samma skäl som hon själv gör: för att
de fått henne att hata.*

Pilen, ur romanen
Cellon i Sarajevo

Cellisten

TJUTANDE STÖRTADE DEN NER MOT SITT MÅL, klöv luft och himmel utan ansträngning. Målets storlek vidgades, tid och hastighet bragte projektilen i fokus. Sekunden före nedslaget var det sista ögonblick då saker och ting var sådana de hade varit. Sedan exploderade den synbara världen.

År 1945 hittade en italiensk musiker fyra takter av basgången i en sonat bland resterna av det brandbombade Dresdens musikbibliotek. Han trodde noterna komponerats av den venetianske 1600-talskompositören Tomaso Albinoni, och ägnade sig under de följande tolv åren åt att rekonstruera ett längre stycke utifrån det brandskadade fragmentet. Den komposition som sålunda uppstod, känd som Albinonis *Adagio*, är inte särskilt likt Albinonis övriga arbeten, och anses av de flesta musklärda som oäkta. Men även de som betvivlar dess äkthet har svårt att förneka Adagiots skönhet.

Nästan ett halvt sekel senare är det denna motsägelse som lockar cellisten. Att något nästan utplånat ur ett förstört stadslandskap sedan kunnat byggas upp igen tills det är nytt och värdefullt skänker honom hopp. Ett hopp som nu ingår i det begränsade antal företeelser som återstår för Sarajevos belägrade invånare, och som för många krymper för varje dag.

Liksom varje dag på senare tid sitter cellisten vid fönstret

i sin lägenhet på andra våningen och spelar, tills han känner hoppet återvända inom sig. Adagiot spelar han sällan. De flesta dagar förmår han känna att musiken väcker nytt liv hos honom, lika självklart som om han fyllde bensintanken på en bil. Men somliga dagar blir det inte så. Ifall detta hopp, efter åtskilliga timmar, inte återvänder, tar han en paus för att samla ihop sig, och sedan lirkar han och hans cello fram Albinonis Adagio ur Dresdens ruiner och över till Sarajevos av krypskyttar härjade gator, gropiga av granatexplosioner. När väl de sista tonerna klingar av är hans hopp återupplivat; men varje gång han blivit tvungen att ta sin tillflykt till Adagiot blir det svårare, och han inser att effekten är temporär. Det återstår bara ett visst antal Adagios inom honom, och han tänker inte spendera denna dyrbara valuta på något lättsinnigt obekymrat vis.

Så här hade det inte alltid varit. För inte så länge sedan hade löftet om ett lyckligt liv förefallit nästan osårbart. Under sin systems bröllop fem år tidigare hade han poserat för ett familjefoto, med sin fars ena arm om sin nacke och faderns fingrar greppande hans axel. Det var ett fast grepp, och för somliga hade det rentav gjort ont, men för cellisten var det tvärtom. Fingrarna i hans hull sa honom att han var älskad, att han alltid hade varit älskad, och att världen var ett ställe där framför allt annat det goda skulle hitta vägar att rota sig i en. Fastän han vetat allt detta då, skulle han avstå från nästan vad som helst för att kunna resa tillbaka i tiden och sakta ner vid det där ögonblicket, om inte annat så för att kunna minnas det klarare nu. Han skulle ha tyckt mycket om att få känna sin fars hand på sin axel igen.

Han vet med sig att i dag inte blir någon Adagiodag. Det var bara en halvtimme sedan han satte sig vid fönstret, men

han mår redan lite bättre. Därutänför står människor i kö för att köpa bröd. Det var över en vecka sedan som det fanns bröd att köpa på marknaden, och han överväger ifall han kanske ska sälla sig till dem. Många av hans vänner och grannar står i kön. Han bestämmer sig för att låta bli, tills vidare. Han har en del arbete kvar att utföra.

Tjutande störtade den ner mot sitt mål, klöv luft och himmel utan ansträngning. Målets storlek vidgades, tid och hastighet bragte projektilen i fokus. Sekunden före nedslaget var det sista ögonblicket då saker och ting var sådana de hade varit. Sedan exploderade den synbara världen.

När granaterna förstörde Sarajevooperan hade det för cellisten känts som om han befann sig inne i byggnaden, som om tegelstenarna och glaset som en gång hållit ihop dess struktur blev till projektiler som vräktes över honom, skar upp honom och slet honom i oigenkännliga stycken. Han var förstecellist i Sarajevos symfoniorkester. Det var något han behärskade, det var den han ansåg sig vara. Han gjorde musikens idé till verklighet. När han gick upp på scenen i sin smoking förvandlades han till ett instrument för befrielse. Till de människor som kommit för att lyssna skänkte han vad han älskade mest i hela världen. Han var lika orubbligt gedigen som faderns grepp med handen om hans axel.

Numera bryr han sig inte om huruvida någon hör honom spela eller ej. Hans smoking hänger orörd i garderoben. Vapnen uppe i bergen som omger Sarajevo har demolerat honom i samma grad som operahuset, precis som de demolerat hans familj och deras hem en natt när hans far och mor låg och sov, precis som de så småningom kommer att göra med allt.

Belägringens geografi är enkel. Sarajevo är en lång slättremsa, omgiven av berg på alla sidor. Männen i bergen har kontroll över alla höjder och en halvö av slät mark mitt i staden, Grbavica. De skjuter kulor, raketer, granater och pansarbrytande ammunition mot resten av staden, som försvaras av en enda stridsvagn och små handeldvapen. Staden är på väg att förstöras.

Cellisten vet inte vad som strax ska ske. Till en början kommer han inte ens att uppfatta projektilens nerslag. Han kommer att stå en lång stund vid fönstret och stirra. I blodbadet och förvirringen kommer han att lägga märke till en kvinnas handväska, genomdränkt av blod och glittrande av krossat glas. Han kommer inte att kunna se vem den kan tänkas tillhöra. Sedan kommer han att titta ner och se att han har tappat sin stråke på golvet, och det kommer på något vis att synas honom som om det föreligger ett betydande samband mellan dessa båda föremål. Han kommer inte att fatta vilket sambandet är, men känslan av att det existerar kommer att få honom att klä av sig, gå bort till garderoben och dra av kemtvättens plastomhölje från sin smoking.

Sedan kommer han att stå vid fönstret hela natten och hela nästa dag. Klockan fyra på eftermiddagen, tjugofyra timmar efter att granaten träffade hans vänner och grannar medan de väntade på att få köpa bröd, kommer han att böja sig ner och plocka upp sin stråke. Därefter bär han sin cello och sin pall nerför den smala trappan och ut på den folktomma gatan. Kriget fortgår omkring honom medan han sitter i den lilla krater som uppstått där granaten träffade. Sedan spelar han Albinonis Adagio. Detta kommer han att göra varje dag i tjugotvå dagar, en dag för varje människa

som blev dödad. Eller han tänker i alla fall försöka. Han kan inte vara säker på att överleva. Han kan inte vara säker på att han har tillräckligt många Adagios kvar inom sig.

Cellisten vet ingenting om något av detta just nu, medan han sitter vid sitt fönster i solskenet och spelar. Han är ännu inte medveten. Men granaten är redan på väg. Tjuvande störtar den ner mot sitt mål, klyver luft och himmel utan ansträngning. Målets storlek vidgas, tid och hastighet bringar projektilen i fokus. Sekunden före nedslaget är det sista ögonblick då saker och ting är sådana de var. Sedan exploderar den synbara världen.

ETT

Pilen

PILEN BLINKAR. Hon har väntat länge nu. I gevärssiktet ser hon tre soldater stå invid en låg mur uppe på ett berg ovanför Sarajevo. En tittar ner mot staden som om han minns något. En håller fram en tändare så att en annan kan tända en cigarrett. Det är uppenbart att de inte har någon aning om att hon har dem inpejlade i siktet. De kanske tror sig vara långt nog från frontlinjen, tänker hon. I så fall har de fel. De kanske tror att ingen kan få fram en kula mellan husen som skiljer dem från henne. Där har de också fel. Hon kan döda vem som helst av dem, och kanske till och med två av dem, närhelst hon vill. Och snart kommer hon att träffa sitt val.

Soldaterna som Pilen iakttar har goda skäl att tro sig vara trygga. Vore det nästan vilken annan person som helst som är ute efter dem skulle de vara det. De befinner sig nästan en kilometer bort, och hennes gevär, samma sort som nästan alla stadens försvarare använder, har en räckvidd på åttahundra meter. Därutöver är chansen att träffa målet inte stor. Detta gäller inte för Pilen. Hon kan åstadkomma saker med en kula som andra inte kan.

För de flesta personer är skjutande på långdistans en fråga om den rätta kombinationen av observation och matematik. Att räkna ut vindhastighet och vindriktning, och avstånd till

målet. Mätningarna kalkyleras fram och kombineras in i ekvationer som innefattar kulans hastighet, kulbanans kurva, förstoringen genom kikarsiktet. Det är samma sak som att kasta en boll. En boll kastas inte direkt mot målet, den kastas i en båge kalkylerad för att träffa målet. Pilen beräknar inga mått, hon utför inga ekvationer. Hon skickar bara iväg kulan dit där hon vet att den ska hamna. Hon har svårt att förstå varför andra krypskyttar inte klarar den saken.

Hon ligger gömd bland bråten i en utbränd kontorsskrapa, några meter in från ett fönster med utsikt mot bergen söder om staden. För vem som helst som spanade ditåt vore det svårt om inte omöjligt att urskilja den småväxta unga kvinna med axellångt svart hår som är gömd inne i vardagslivets rykande förödelse. Hon ligger med magen tätt mot golvet och benen delvis dolda under en gammal tidning. Hennes ögon, stora, blå och klara, är det enda tecknet på liv.

Pilen tror sig vara annorlunda än krypskyttarna uppe i bergen. Hon skjuter bara soldater. De skjuter obehäpnade män, kvinnor och barn. När de dödar en person är de ute efter ett betydligt mer omfattande resultat än att ta livet av individen i fråga. De försöker ta livet av staden. Varje dödsfall sliter ett stycke ur Pilens ungdoms Sarajevo i samma obönhörliga grad som när en raket förstör en byggnad. De människor som finns kvar berövas inte bara en medmänniska, utan också minnet av hur det var att leva under tiden innan män i bergen hade börjat skjuta mot en när man försökte ta sig över gatan.

För tio år sedan, då hon var arton år gammal och inte kallades för Pilen, lånade hon en gång sin fars bil och körde ut på landsorten för att hälsa på goda vänner. Det var en

solig och klar dag, och bilen kändes levande för henne, som om det sätt varpå hon och bilen rörde sig tillsammans var ett slags öde, där allting skedde exakt som det borde. När hon rundade ett hörn började en av hennes favoritlåtar spelas i radion, och solljuset filtrerades mellan träden som det gör genom spetsgardiner, så att hon påmindes om sin mormor, och tårar började rinna nerför hennes kinder. Inte över mormodern, som då fortfarande i högsta grad befann sig bland de levandes antal, utan därför att hon förnam en allomfattande lycka över att vara vid liv, en glädje som bara blev starkare av vissheten om att alltsammans en dag skulle ta slut. Den överväldigade henne, fick henne att köra in till vägkanten. Efteråt kände hon sig lite fånig, och berättade aldrig för någon om saken.

Men nu vet hon att hon inte var fånig den gången. Hon inser att hon utan något särskilt skäl råkade hamna i själva kärnan av vad det innebär att vara människa. Det är en sällsynt gåva att inse att ens tillvaro är förunderlig, och samtidigt att den inte kommer att vara för evigt.

Så när Pilen trycker av, och tar livet av en av soldaterna i kikarsiktet, gör hon det inte för att hon önskar hans död, fast hon inte kan förneka att hon gör det, utan därför att soldaterna har berövat henne och nästan alla andra i staden den nyssnämnda gåvan. Att livet kommer att ta slut har blivit något så självklart att det förlorat all mening. Men värre, för Pilen, är den skada som åsamkats avståndet mellan vad hon vet och vad hon tror. Ty fastän hon vet att hennes tårar den dagen inte var en tonårsflickas löjliga sentimentalitet, tror hon egentligen inte på den insikten längre.

Från det högt belägna fortet i Vraca, ovanför den ockuperade trakten kring Grbavica, beskjuiter hennes måltavlor

staden ostraffat. Under andra världskriget var Vraca en plats där nazisterna torterade och dödade sina motståndare. De dödas namn finns ingraverade på trappstegen där, men på den tiden var det få motståndskämpar som använde sina riktiga namn. De antog nya namn, namn som sa mer om dem än vilken skrythistoria som helst som berusade män berättade på någon krog, namn som trotsade de regeringar som senare försökte förvränga deras bedrifter till propaganda. Det påstods att de hade tagit dessa namn för att deras familjer inte skulle utsättas för fara, så att de skulle kunna smita obemärkt mellan sina båda liv. Men Pilen tror att de antog sina nya namn för att kunna avskilja sig från vad de måste göra, så att den varelse som stred och dödade en dag skulle kunna läggas bort. Att hata människor därför att de hatade henne först, och sedan hata dem på grund av vad de hade gjort mot henne, har skapat en önskan om att avskilja den del av henne som slår tillbaka, som njuter av att slå tillbaka, från den del som från början aldrig velat ägna sig åt någon strid. Att använda sitt verkliga namn skulle göra henne likadan som männen hon dödar. Det vore en värre död än slutet på hennes liv.

Sedan första gången hon lyfte ett gevär för att döda har hon kallat sig Pilen. Det finns folk som fortfarande tilltalar henne med hennes förra namn. Dem ignorerar hon. Ifall de framhärdar säger hon åt dem att hon heter Pilen numera. Ingen säger emot. Ingen ifrågasätter vad hon måste göra. Alla gör något för att hålla sig vid liv. Men om de skulle börja argumentera skulle hon säga: ”Jag är Pilen därför att jag hatar dom. Kvinnan ni kände förr hatade inte någon.”

Pilen har valt sina mål för dagen därför att hon inte vill att männen i Vraca ska känna sig trygga. Hon blir tvungen att

välja ett ytterst svår genomförbart skott. Fastän hon gömmer sig på nionde våningen i den här skövlade byggnaden, går en kulbana mot fortet uppåt, och hon måste smyga in kulan mellan en rad byggnader som står mellan henne själv och männen hon har i sikte. Soldaterna måste befinna sig inom ett område på tre meter, och periodvis skymms hennes utsikt av rök från brinnande hus. Så snart hon har avlossat ett skott börjar varenda krypskytt på berget söderut leta efter henne. De kommer snabbt att kunna räkna ut var hon befinner sig. Då kommer de att beskjuta huset med raketer, jämna det med marken om så krävs. Och skälet till att den här byggnaden är utbränd är att den är lätt att träffa. Hennes chanser att komma undan svaret på sina egna kulor är små. Men utmaningarna är inte ovanliga. Hon har fått iväg kulor i svårhanterligare lägen och mött snabbare vedergällningsförsök i det förflutna.

Pilen vet exakt hur lång tid det kommer att ta för dem att lokalisera henne. Hon vet exakt vartåt krypskyttarna kommer att spana, och exakt var projektilerna kommer att träffa. När beskjutningen upphör kommer hon att vara borta, fast ingen kan fatta hur, inte ens de på hennes egen sida som också försvarar staden. Om hon skulle tala om det för dem skulle de ändå inte förstå. De skulle inte tro på att hon behärskar vad ett vapen kan åstadkomma, eftersom Pilen själv är ett vapen. Hon besitter en speciell sorts geni som få skulle vilja erkänna. Hade hon något val skulle inte heller hon tro på det. Men hon vet att det inte är hennes sak. Man väljer inte vad man tror på. Tron väljer en.

En av soldaterna drar sig en bit ifrån de övriga två. Pilen blir spänd, i väntan på att få se ifall de gör honnör för honom.

Om de gör det kommer hon att skjuta. För ett ögonblick

blir hon osäker, lyckas inte tolka deras gester. Sedan kliver soldaten utanför den smala korridor där hennes kula kan ta sig fram. Han har, i ett till synes betydelselöst ögonblick, räddat livet. Ett liv består nästan uteslutande av den sortens handlingar, det vet Pilen.

Hon iakttar dem en liten stund till, i väntan på någon detalj som ska avgöra vem av dem som ska få den första kulan i sig. Hon vill skjuta två gånger, döda dem båda, men hon är inte säker på att få tillfälle till det, och om hon måste välja bara en av soldaterna vill hon göra det rätta valet, om det finns något val som är det rätta. I slutänden tror hon inte det gör någon större skillnad. Kanske överlever en av dem, men han kommer aldrig att fatta hur tunn marginalen var för hans existens. Han kommer att betrakta det som tur, eller ödet, eller sin egen förtjänst. Han kommer aldrig att veta att en slumpartad bråkdelen av en millimeter åt ena eller andra hållet i hennes sikte kommer att utgöra skillnaden mellan att om tio minuter känna solen skina mot sitt ansikte, och att titta ner och få se ett ofattbart hål i sitt bröst, känna hur allt han var eller kunde ha blivit rinner bort ur honom, och sedan, under sina sista sekunder, andas in mer smärta än han hade trott kunde finnas här i världen.

En av soldaterna säger något och skrattar. Den andre stämmer in i skrattet, men hans lätt åtstramade mun antyder för Pilen att han kanske bara skrattar för kamratens skull. Hon överväger saken. Ska hon skjuta skrattets upphovsman eller den inställsamme? Hon är inte säker. De följande minuterna iakttar hon hur de båda männen står och röker och pratar. Deras händer formar hårda mönster i luften, fysiska skiljetecken, som knivar måttade inför ett hugg. De är båda unga, yngre än hon själv, och om hon försatte sig i ovetskap

skulle hon nästan kunna föreställa sig att de diskuterade resultatet av någon fotbollsmatch nyligen. Kanske är det vad de gör, tänker hon. Det är möjligt, rentav troligt, att de ser det här som någon sorts spel. Pojkar som kastar granater i stället för bollar.

Så vänder de båda på huvudet som om någon Pilen inte kan se hade ropat på dem, och då vet hon att det har blivit dags att skjuta. Ingenting har hjälpt henne att fatta ett beslut, så Pilen väljer helt enkelt bara ut en av dem. Om det finns något skäl, som att den ene blir lättare att träffa, eller att en av dem påminner om någon hon en gång kände och tyckte om eller inte tyckte om, eller att en förefaller farligare än den andre, vet hon inte. Det enda säkra är att hon andas ut och hennes finger samtidigt övergår från att vila på hanen till att trycka av. En kula bryter ljudvallen ett ögonblick innan den tränger in i vävnad, hud, ben, kött och organ, påbörjande en kort process som förvandlar rörlig materia till en död massa.

När Pilen gör sig klar för nästa skott, mellan den ena sekundens tickande och nästa, inser hon att något har gått fel. Männen uppe i bergen vet var hon finns. Hon struntar i att skjuta och rullar åt sidan, medveten om ett par ögon mot sig, om att en krypskytt har varit på jakt efter henne hela tiden, och att hon blev upptäckt i samma ögonblick hon sköt. De har gillrat en fälla för henne, och hon har fallit ner i den. En kula träffar golvet där hon låg för ett ögonblick sedan. Medan hon rusar bort mot trappskelettet som ska leda henne nio våningsplan ner och ut ur huset hör hon ett gevärsskott avlossas, men hör inte kulan träffa. Vilket betyder att krypskytten har missat helt och hållet, eller att hon har blivit träffad. Hon känner ingen smärta; men hon har

hört att man först inte gör det. Det finns ingen anledning att kolla om kulan har träffat henne. Det kommer hon att få veta ganska snart.

När Pilen kliver ut i trapphuset kommer en granat farande genom byggnadens tak och exploderar. Hon har kommit två trappor ner när ännu en landar så att nionde våningen rasar ner på åttonde. När hon kommer till sjätte våningsplanet förvandlas situationens mönster i huvudet på henne, hon viker in i en mörk, smal korridor och rör sig så snabbt hon kan bort från den raket som hon vet snart kommer farande genom trapphuset. Hon lyckas ta sig tillräckligt långt bort för att undgå regnet av stål och trä och betong som explosionen skickar iväg mot henne, massor av projektiler som ränta på lånet av en kula. Men när sedan det sista stycket splitter träffar golvet vänder hon om, och springer tillbaka mot trappan. Hon har inget val. Det finns ingen annan väg ut ur byggnaden, och om hon stannar därinne kommer hon att få betala för sitt lån. Så hon återvänder till trapphuset, utan att veta hur mycket som återstår av det. Sjätte våningsplanet har rasat ner till det femte, och när hon hoppar ner på trappavsatsen nedanför undrar hon ifall den ska bära henne. Det gör den, och därifrån handlar det om att hålla sig tätt intill innerväggen där trapporna möter husväggen, och där de övre lagren av den kollapsade trappan tynger mindre.

Pilen hör ännu en granat träffa just som hon kommer ner på marknivå, och fastän porten mot gatan bara ligger några steg bort fortsätter hon ner i källaren, där hon trevar sig fram längs en dunkel korridor tills hon hittar en dörr, som hon trycker upp med axeln. Den ögonblickliga växlingen från mörker till ljus bländar henne ett ögonblick så hon

ingenting ser, men hon går utan att tveka ut på en låg trappa på byggnadens norra sida, som är en smula skyddad från männen på berget i söder. Innan hennes ögon har anpassat sig till världen omkring henne börjar hon märka att rake-ternas nerslag har påverkat hennes hörsel, och det påminner henne om att befinna sig i en simbassäng, om en dag då hon och en väninna turades om att ropa varandras namn under vattenytan, och skrattade åt hur de lät, alldeles förvanskade och förvrängda och främmande. När hon viker av österut, bort från byggnaden, känner hon det smärta till i sidan, och då hon tittar ner förväntar hon sig halvt om halvt att få se sin mage tränga ut mellan krossade revben. En hastig inspektion avslöjar ett ytligt jack bara, ett litet ingenting som fått fäste i henne någon gång medan hon tog sig ut.

När hon går mot sin avdelnings högkvarter i stadens centrum märker hon att himlen har börjat mörkna. Några enstaka regndroppar hamnar i pannan på henne, och får henne att känna av sin egen värme när de förångas. När hon tar sig i sidan hamnar inget blod på handen, och Pilen undrar vad det kan innebära att blesstyrens obetydlighet inte väcker någon särskild känsla av lättnad hos henne.

Efterord

DET ÄR VIKTIGT ATT PÅPEKA att tidsföljden i den här romanen inte stämmer historiskt med belägringen av Sarajevo. Det är omöjligt att de händelser som äger rum här i boken skulle ha skett i den ordning de gör. Av nödvändighet har jag kortat ner tre år till mindre än en månad. Men jag hoppas att bokens andemening ändå förblir sann.

Klockan fyra på eftermiddagen den 27 maj 1992, under Sarajevos belägring, slog ett flertal granater ner bland en samling människor som väntade på att få köpa bröd bakom marknaden på Vase Miskina. Tjugotvå personer dödades och minst sjuttio skadades. Under de följande tjugotvå dagarna spelade Vedran Smailović, en ryktbar cellist från staden, Albinonis Adagio i C-moll på platsen för att hedra dödsoffren. Vad han gjorde gav inspiration till den här romanen, men jag har inte grundat cellistens karaktär på den verkliga Smailović, som lyckades lämna Sarajevo i december 1993, och numera bor på Nordirland.

Namnet Pilen kommer från dokumentären ”Krypskytten” i Danmarks Radio. En kvinnlig krypskytt kallad Pilen (*Strijela*) intervjuades i programmet, men där förekom mycket litet information om henne själv. Jag försökte leta upp henne, men misslyckades. Hon kan tänkas vara död. I alla händelser är Pilens person i den här romanen min egen skapelse.

Belägringen av Sarajevo, den långvarigaste belägringen av en stad i den moderna krigföringens historia, varade från 5 april 1992 till 29 februari 1996. Enligt Förenta Nationernas uppskattning dödades omkring tiotusen personer, och femtiosex tusen skadades. Genomsnittligt 329 granater per dag träffade staden; det högsta antalet på en dag var 3777, den 22 juli 1993. I en stad med ungefär en halv miljon invånare blev tiotusen lägenheter förstörda och hundratusen skadade. Tjugotre procent av alla hus blev allvarligt åtgångna, och ytterligare 64 procent skadade i någon mån. I oktober 2007 är ledarna för den bosnienserbiska armén, Radovan Karadžić och Radko Mladić*, fortfarande på fri fot, trots att de år 1996 åtalades för krigsförbrytelser, folkmord och brott mot mänskligheten av Internationella Brottmålsdomstolen i Haag.

Stor tacksamhet är jag skyldig Dinko Mesković, Sana Mesković, Miroslav Nenadić och Olga Nesić-Nenadić i Vancouver, samt Alija Ramović i Sarajevo, för de många timmar de lade ner på att berätta för mig, visa mig platser och försöka lära mig tänka som en Sarajevobo. Mycket i den här boken kommer därifrån, men alla eventuella fel i fakta eller fiktion är enbart mina egna. Tusen tack till Sanja Ramović för lånet av hennes fär.

Jag skulle vilja tacka Henry Dunow för hans nitiska forskning och allmänt förträffliga arbete. Jag gissar att Michael Heyward är den största australier som någonsin har levat. Tack till Mandy Brett, Sarah McGrath, Ravi Mirchandani och Rosemary Shipton för deras redaktionella råd och entu-

* Karadžić greps i slutet av juli 2008 och fördes till Internationella Brottmålsdomstolen i Haag; Mladić är i april 2009 formellt efterlyst men fortfarande inte gripen. (ö.a.)

siasm. Diane Martin, min vän och förläggare, är jag skyldig mer än jag någonsin kommer att kunna gälda, men jag tänker fortsätta försöka.

Anne Beilby, Nina Ber-Donkor, Sarah Castleton, Maria Dachsel, Louise Dennys, Lara Galloway, Angelika Glover, Anthony Goff, Nancy Lee, Jeff Moores, Emiko Morita, Adtenne Phillipis, Sarah Stein, Timothy Taylor, John Vigna, Hal Wake, Terence Young och Patricia Young har alla hjälpt mig göra denna bok bättre. Vänner och familj har bemött min frånvaro, irritation och tankspriddhet vänligt och uppmuntrande. University of British Columbia Creative Writing Program och mina kollegor där är oersättliga. Simon Fraser University Writer's Studio, University of Victoria Department of Writing och Sage Hill Writing Experience har givit mig arbete och berikat mig. Tack. Jag vill också tacksamt nämna det ekonomiska stödet från Canada Council for the Arts.